

La prescripció en la literatura infantil: de la censura, *El més petit de tots* i Els Grumets de La Galera

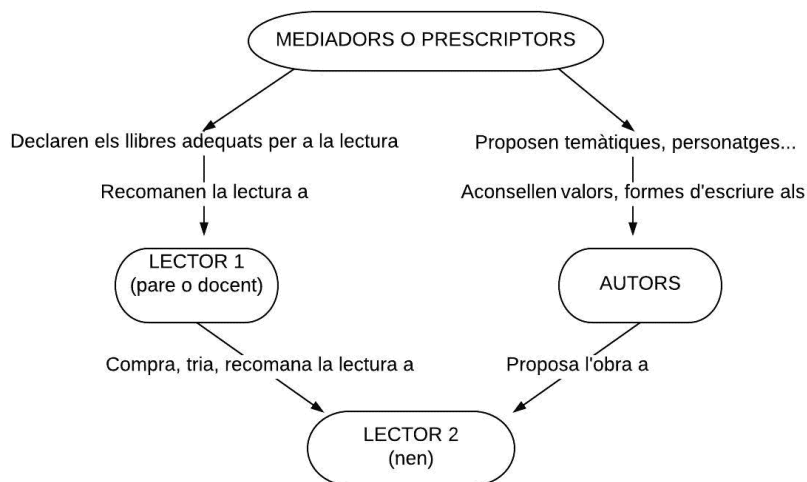
Gemma Lluch (València)

La figura del mediador en la construcció històrica de les lectures adreçades a un públic infantil incideix d'una manera profunda tant en allò que s'escriu i s'edita com en la literatura que es llegeix.¹ Les opinions, recomanacions, decisions o prescripcions de pares, mestres, pedagogs o institucions han construït un circuit de lectura particular.

Les investigacions sobre la literatura infantil (Rovira, 1988; Colomer, 1998; Taberner, 2005; Valriu, 2010; Lluch, 2013) parlen majoritàriament d'un relat –ja que és el gènere predominant i en determinades èpoques quasi únic–, que se situa en la frontera de l'edifici literari per la tendència a adequar-se a la idiosincràsia del lector. A diferència del circuit de lectura adult, els editors i els autors dissenyen i creen les col·leccions i els llibres a partir dels consells i prescripcions dels mediadors; en altres paraules, les característiques discursives de les lectures estan marcades per la didàctica, la ideologia o, d'una manera més dràstica, per la legislació. Per tant, el circuit literari que configuren els actors (gràfic 1) està marcat per unes relacions de dependència que situen el lector real en un pla secundari (Lluch, 2003: 28).

---

1 Aquest article forma part del projecte d'investigació «Las censuras en la LIJ del siglo XX» FFI2013-40726-P, del *Programa Estatal de Fomento de la investigación científica y técnica de excelencia* del Ministerio de Economía y Competitividad espanyol. Volem agrair els comentaris (i la discussió que el treball ha provocat) dels professors P. C. Cerrillo (UCLM), V. Simbor, C. Gregori-Soldevila, R. Rosselló i M. Nicolàs (UV-Estudi General).

Aquest article aprofundeix en el coneixement de la prescripció en la literatura catalana infantil amb l'objectiu d'identificar els actors responsables de la mediació i les funcions assignades. Analitzarem la legislació, l'obra *El més petit de tots* i els primers llibres de la col·lecció La Galera. L'objectiu és aportar dades del circuit català a la hipòtesi que mantenen les principals línies d'investigació (Shavit, 1986; Rovira, 1988; Colomer, 1998; Cerillo, 2007; Ewers, 2009; Valriu, 2010; Pérez Vallverdú, 2010; Lluch 2013) i que afirmen que el mediador és l'actor que més condiciona el circuit de lectura infantil.

Abans de continuar, cal precisar que aquest article amplia el concepte de literatura infantil a altres tipus de lectures que, des de la perspectiva actual, no es consideren literàries. Per tant, seguim la línia d'investigacions diacròniques com les de Rovira (1988: 421) que sota aquest epígraf inclou «antologia i llibres d'aprenentatge de la lectura que, per la tria dels textos i la manera com són editats, són alhora llibre i literatura per a infants», la història de la lectura de Lluch (2013) o el diccionari anglosaxó creat per O'Sullivan (2010) que inclou «books, pop-up books, anthologies, novels, merchandising tie-ins, novelizations, science fiction, poetry, and information books». Així doncs, hem considerat com a corpus d'anàlisi tant el llibre de creació com les antologies i les lectures que a principis del XX també s'utilitzaren per a l'ensenyament a causa de la manca de textos específics.

■ 1 El mediador en el circuit lector

Tot i que la figura del mediador apareix reiteradament en els estudis sobre la literatura infantil, poques són les investigacions que se n'ocupen. Destaquem l'anàlisi d'Ewers (2009: 25–30) i Cerrillo (2007: 82–97) sobre les funcions que se li assignen; el de Taberero (2005: 27) que revisa la influència del mediador en el didactisme present en aquestes lectures o l'exhaustiva i encara actual investigació de Bassa (1995: 81–92) sobre el llibre català infantil com a element d'intervenció socioeducatiu.

Ewers (2009: 25) proposa «the thesis that children's literature is in the majority of cases also directed at a specific group of adults. Although this circle of adults is by no means homogeneous, consisting as it does of a large number of status and occupational groups, we will define as the mediator circle». En la mateixa línia, els estudis ja citats utilitzen indiscriminadament el terme de mediador com el de prescriptor per referir-se a l'actor (professor, bibliotecari, pare, legislador, etc.) que orienta la lectura extraescolar, coordina l'elecció de lectures a partir de l'edat i dels criteris dels destinataris i, en definitiva, aconsella, recomana, proposa o prescriu.

Així doncs, aquest article vol conèixer quins han estat els actors i com han determinat les característiques ideològiques, pedagògiques i literàries de la literatura catalana infantil. No s'ha obrat de manera diacrònica perquè l'objectiu de l'anàlisi no és conèixer l'evolució històrica de la prescripció sinó que s'hi han triat tres tipus d'actors (el prescriptor legislatiu, l'institucional i el familiar i docent) per comparar tres graus d'influència que van de la prohibició o coerció a la recomanació en tres moments històrics poc estudiats. Per a l'obtenció de les dades, s'han analitzat els principals documents socials que han generat i alhora la literatura sobre la qual influeixen. Amb aquest criteri, en primer lloc, s'inicia la investigació amb la revisió de la legislació ja que té una força que pot arribar a la coerció, la censura o la prohibició d'una llengua; concretament, s'ha revisat la normativa que ha legislat sobre la creació, l'edició, la difusió i la venda de llibres i publicacions adreçades als infants. L'article continua amb l'anàlisi de la influència de les institucions amb l'examen d'un exemple concret: el llibre *El més petit de tots* (Anglada, 1937) i l'ascendent del Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya (1937–1938). En aquest cas, no es tracta del desenvolupament d'unes lleis que regulen les lectures sinó d'una proposta de propaganda institucional que una institució fa a una autora. Finalment, l'anàlisi se centra en els mediadors més pròxims al lector, és a dir, els docents i els pares; concretament, amb l'estudi dels documents que escri-

vien per aconsellar sobre les lectures adients per a les primeres escoles que van educar en català i amb l'anàlisi dels llibres editats en els inicis de l'editorial La Galera (1962–1968).

■ 2 La concepció de l'infant i la lectura

El grau de la influència de la prescripció varia en cada època històrica. En els inicis, els tutors de les famílies nobles tenien el poder de decidir què podia llegir un nen i sobretot què no podia llegir. Aquesta prescripció acaba per canontitzar relats que, en el seu origen, no van ser escrits per al lector infantil.

Un exemple paradigmàtic és la transformació del relat *Robinson Crusoe*. La narració de Daniel Defoe va ser publicada en forma de llibre el 1719 amb el títol *The Life and Strange Surprising Adventures of Robinson Crusoe, of York, Mariner... Written by Himself* com «una prèdica glorificant el naixent colonialisme» (Escarpit, 1971: 109). La història anava dirigida als adults, però en pocs anys el relat s'incorpora al circuit de lectura recomanada per a nens. El canvi de destinatari és una conseqüència de l'obra *Émile, ou De l'éducation* (1762), de Jean Jacques Rousseau, quan en el Llibre tercer es proposa com l'única lectura que llegirà Émile:

Puisqu'il nous faut absolument des livres, il en existe un qui fournit, à mon gré, le plus heureux traité d'éducation naturelle. Ce livre sera le premier que lira mon Émile ; seul il composera durant long-temps toute sa bibliothèque, il y tiendra toujours une place distinguée. Il sera le texte auquel tous nos entretiens sur les sciences naturelles ne serviront que de commentaire. Il servira d'épreuve durant nos progrès à l'état de notre jugement ; et, tant que notre goût ne sera pas gâté, sa lecture nous plaira toujours. Quel est donc ce merveilleux livre ? Est-ce Aristote ? est-ce Plin ? est-ce Buffon ? Non ; c'est Robinson Crusoe. (Rousseau, 1762: 210–211)

La novel·la de Defoe és el reflex literari de l'aventura pedagògica que l'autor vol per a un Émile en plena formació. Obiols (2014: 142–148) ha analitzat els lligams amb el pensament educatiu del filòsof a través de les virtuts de *Robinson*, que esdevé el mirall dels principis, les obligacions o els ideals morals que Émile ha de tenir: reflexivitat, austeritat, humilitat, destresa i enteresa. D'aquesta manera, Rousseau, a través de la recomanació de lectura que hi fa, canontitza un títol i el transforma en una lectura obligatòria per als nens i, com a conseqüència del canvi de circuit literari, provoca una manera de lectura diferent ja que el mediador activa només el manual d'educació de l'obra, mentre silencia la glorificació del colonialisme.

L'altre exemple paradigmàtic de canvi de circuit per la influència del mediador s'esdevé amb l'obra de Jonathan Swift *Travels into Remote Nations of the World by Samuel Gulliver, first a Surgeon, and then a Captain of Several Ships* (1726). En aquest cas, la sàtira dels vicis i defectes de la societat i dels governs del seu temps es legitima com una de les primeres lectures per a nens, però, com en Defoe, el que esdevé literatura infantil només és la part que narra el viatge de Gulliver a Lilliput i el viatge a Brobdingnag.

Tradicionalment, aquests llibres romanen en el circuit infantil a través de les adaptacions dels mediadors amb transformacions quantitatives i formals de l'original, és a dir, la transformació per reducció, justament la relació hipertextual que Genette (1982: 263) exemplifica amb aquestes edicions infantils. El mediador crea (Genette, 1982: 266) un artefacte editorial, és a dir, un efecte de la poda, de l'adaptació o de la reescriptura que moltes obres similars van patir en reduir-ne la trama narrativa per transformar-se en lectures infantils.

Robert Escarpit (1958: 112–113) titlla aquestes actuacions dels mediadors de traïció creadora i adverteix que no s'ha de confondre l'èxit original d'una obra amb les repercussions que troba més enllà de les barreres socials, espacials o temporals. És el que designa amb el nom d'èxit suplent entre altres grups estranys al públic propi de l'escriptor: el nou grup lector troba en l'obra allò que desitja més enllà de la voluntat o de la proposta inicial de l'autor i justament Escarpit (1958: 113) exemplifica aquest fet del circuit literari amb les obres que hem esmentat:

Le premier de ces livres [*Els viatges de Gulliver*] est originellement une satire cruelle d'une philosophie si noire qu'elle reléguerait Jean-Paul Sartre à l'optimisme de la *Bibliothèque Rose*. Le second [*Robinson Crusoe*] est un prêche (parfois fort ennuyeux) à la gloire du colonialisme naissant. Or comment vivent ces deux livres actuellement, comment jouissent-ils d'un succès jamais démenti? Par l'intégration au circuit de la littérature enfantine! Ils sont devenus des livres d'éternelles. De Foe en eût été amusé, Swift en eût été étonné, mais tous deux en eussent été fort surpris.

Aquestes adaptacions són la conseqüència lògica d'una absència de llibres específics per als infants, associada a una concepció de la infantesa que no es diferencia de l'edat adulta fins ben entrat el segle XVIII. Les dues investigacions més citades en els treballs sobre el tema (Shavit, 1986 i Perrot, 2003) descriuen el procés històric, iniciat al segle XVII i que culmina al XIX, durant el qual es va desenvolupar una nova concepció de la infantesa. Des de l'edat antiga, la infància no era considerada diferent de l'edat adulta, per tant, no es pensava com un període amb necessitats diferents, incloses

les lectures. El cicle de la vida no anava més enllà del naixement, la vida i la mort; a més, l'alt índex de mortalitat infantil contribuïa a reforçar-ne el desconeixement conceptual. Per tant, un cop el nen deixava de ser nadó formava part de la societat adulta i compartia roba, treball i oci amb els adults.

Així doncs, el segle XVII va iniciar una nova visió de la infantesa que, entre altres idees, sostenia que els nens havien de ser educats i disciplinats. En aquest nou marc conceptual, va sorgir per primera vegada un interès psicològic en el nen i la demanda d'un sistema educacional organitzat, ja que la societat pensava que les criatures havien de ser reformades mitjançant l'educació i la lectura. Aquest canvi es consolida en el segle XIX quan «el hijo está, más que nunca, en el centro de la familia. Es objeto de todo tipo de inversiones: de la afectiva, ciertamente, pero también de la económica, la educativa y la existencial. Como heredero, el hijo es el porvenir de la familia, su misma imagen proyectada y sonada» (Perrot, 2003: 151).

Finalment, el canvi en la noció educacional del nen va proporcionar el marc per a una literatura infantil canonitzada. Des de l'inici, els llibres van ser escrits amb una idea d'infant que va evolucionar conjuntament amb el concepte de lectura: si el nen necessitava robes i joguines diferents de l'adult, també es va iniciar la idea que com a lector necessitava textos que responguessin a les seves capacitats. Però sempre amb una mediació de l'adult.

Possiblement, la prevalença del mediador és una conseqüència del paper que s'hi assigna al nen com a membre de la societat i a les lectures que ha de fer: un escolar que s'acosta al text amb una competència cultural, lectora i ideològica en plena formació. Aquesta idea es manté fins a èpoques ben recents, com Pérez Vallverdú descriu en contextualitzar la producció infantil de Folch i Torres:

la literatura era necessària i rendible perquè proporcionava una 'ajuda per a viure' ja que mostrava la bondat o maldat d'un determinat model de conducta dins el món virtual que la literatura construïa. No cal dir que aquesta concepció només era possible des de la perspectiva de la ideologia burgesa, que veia l'infant com a hereu. (Pérez Vallverdú, 2010: 48)

■ 3 La força coercitiva de la legislació

El prescriptor legislatiu és l'actor que exerceix la influència més forta sobre el sistema de lectura infantil, ja que les lleis no aconsellen sinó que ordenen o regulen com ha de ser un llibre dirigit a un públic infantil. Ço és, la nor-

mativa legal condiona la creació, l'edició, la difusió i la venda de llibres i de publicacions destinades als infants i als joves i, en els casos més extrems, prohibeix determinats títols, temes o situacions. En el cas de la llengua catalana, la coerció exercida per la legislació amb la prohibició de parlar en català, ensenyar-lo o usar llibres en català a l'escola en determinades èpoques (1923, 1925, 1936 o 1938) va molt més enllà de les normes que ara revisarem.

Tradicionalment, els governs han controlat els llibres per als infants, ja que plasmen els principis ideològics i ètics que els lectors han d'assimilar (Sánchez-Redondo, 2004: 51). De fet, Puelles Benítez (1997: 50–51) analitza com la normativa que regula els llibres infantils va seguir un patró coincident en el període entre la Constitució de 1812 i la revolució de 1868 i durant el franquisme. En una primera etapa, les lleis prohibeixen els llibres editats en el període anterior; després, intenten un control ideològic amb la imposició d'un text únic i obligatori per a totes les escoles i, finalment, ordenen un sistema de llistes oficials de llibres autoritzats.

Per exemple, l'ordre del 16 de setembre de 1937 estableix la creació de comissions perquè depurin els llibres amb idees contràries «a la dignidad del Ejército, la Religión Católica y la Cruzada Nacional» i la del 21 de setembre del mateix any convoca un concurs públic per a la selecció d'una única lectura que sigui «guía de la enseñanza patriótica y que sirva de guía de la enseñanza patriótica y que compendie de manera clara, atractiva y entusiasta lo que de España deban conocer los niños para amarla: su historia, carácter, costumbres, santos, héroes, etc. Este libro que se llamará Libro de España se impondrá como obligatorio en todas las escuelas primarias».

L'anàlisi de la normativa mostra com majoritàriament regula dos aspectes: els actors encarregats de transformar les lleis en accions i els temes que cal controlar. Sobre els actors, la normativa és molt clara. Per exemple, l'ordre del 4 de setembre de 1936 responsabilitza els directors de col·legis i els rectors de les universitats perquè «cuiden de que en los libros usados no haya nada contrario a la moral cristiana ni al patriotismo, e incautar y destruir las obras de matiz socialista o comunista». Una altra norma crea el 1958 el Centro de Documentación y Orientación Didáctica de la Enseñanza Primaria per regular les característiques dels llibres que havien d'aprovar-se i actuava conjuntament amb la Comisión Episcopal de la Enseñanza de la Iglesia Católica.

L'any 1962 el Consejo Nacional de Prensa va crear la Comisión Asesora de Publicaciones Infantiles y Juveniles per ocupar-se de «todo lo relativo a

la orientación y conocimiento general de cuanto puede afectar, a través de los medios informativos de difusión, a la formación de la infancia y de la juventud, así como estudiar y proponer las medidas y disposiciones que en este orden estimo necesarias» (Cendán, 1986: 59). No és estrany que els membres que integraven aquesta comissió foren representants de la Comissió Episcopal de Premsa e Informació, del Ministeri de Educació Nacional, del Consejo Superior de Protección de Menores, de la Sección Femenina de FET y de las JONS, del Frente de Juventudes, del Gabinete de Lectura de Santa Teresa, de l'Asociación Católica Nacional de Padres de Familia, del Servicio Nacional de Asociaciones Familiares de FET y de las JONS, de la Comisión Católica Española de la Infancia i el director de l'Escola Oficial de Periodismo. Així doncs, les autoritats eclesiàstiques, educatives i els grups ideològics dominants són els responsables de fer complir les directrius de la prescripció legislativa.

Sobre els continguts dels llibres, la normativa revisada més interessant és l'Estatuto de Publicaciones Infantiles y Juveniles² aprovat el 1967 ja que descriu clarament quin ha de ser el contingut de les publicacions infantils i juvenils. La norma explicitava que calia «acentuar el respeto a los valores religiosos, morales, políticos y sociales que inspiran la vida española». De fet, la llista dels aspectes prohibits era exhaustiva i precisa; així, l'article 9 deia que als llibres infantils i juvenils calia evitar els aspectes següents:

- a. Exaltación o apología de hechos o conductas inmorales o que puedan ser constitutivos de delito o presentación de los mismos en forma tal que pueda causar perturbación en la formación del lector y sin la debida consecuencia de reprobación, o que muestre o sugiera técnicas para su comisión.
- b. Presentación escrita o gráfica de escenas o argumentos que supongan exaltación o justificación de comportamientos negativos, o defectos o vicios individuales o sociales, o en que se resalte el terror, la violencia, el sadismo, el erotismo, el suicidio, la eutanasia, el alcoholismo, la toxicomanía o demás taras sociales, o tratamiento de los temas en forma morbosa o sensacionalista o que de alguna manera pueda originar perturbación o desviación psicológica o educacional de los lectores.
- c. Exposición, admisión o estímulo del ateísmo o tratamiento o presentación de temas que puedan suponer o sugerir error, equivoco o menosprecio acerca de cualquier religión o confesión religiosa, su culto, sus ministros o sus fieles, o presentación de escenas o argumentos que puedan implicar desviación del recto sentido religioso.
- d. Exaltación o alabanza de cualquier emulación o estímulo que pueda suscitar sentimientos de odio, envidia, rencor, desconfianza, insolidaridad, desea de venganza, resentimientos, falsedad, injusticia o culto desproporcionado y ambicioso de la propia personalidad.

---

2 Veg. <<http://www.boe.es/boe/dias/1967/02/13/pdfs/A01964-01967.pdf>>.

- e. Atentado a los valores que inspiran la tradición, la historia y la vida española o tergiversación de su sentido, así como a los de índole humana, patriótica, familiar y social en que se basa el orden de convivencia de los españoles
- f. [...].
- g. Presentación de asuntos que por su fondo o por su forma no pertenezcan al mundo de los menores.
- h. Narraciones fantásticas imbuidas de superstición científica que puedan conducir a sobreestimar el valor de la técnica frente a los valores espirituales.
- i. Desviación en el uso correcto del idioma o deformación estética, cultural o educacional de los lectores.

Així doncs, aquest document legisla sobre aspectes molt concrets que prohibeix i, en alguns casos, explicita la raó de la censura. Per exemple, està prohibida l'exaltació de conductes immorals, defectes o vicis perquè poden pertorbar la formació del lector o originar-ne una desviació psicològica o educacional. Fa referència a temes concrets (terror, violència, sadisme, erotisme, suïcidi, eutanàsia, alcoholisme, toxicomania, ateisme) i a la forma de tractar-los «en forma morbosa o sensacionalista» o de presentar-los «que puguin suponer o suggerir error, equivoc o menyspreu [...] que pugui suscitar sentiments de odi, enveja, rancor, desconfiança, insolidaritat, desena de venjança, ressentiments, falsedat, injustícia o culte desproporcionat i ambiciós de la pròpia personalitat» i als valors «que inspiren la tradició, la història i la vida espanyola» i l'ús de la llengua.

Òbviament, la influència que el prescriptor legislatiu ha tingut sobre el tipus de lectura infantil és àmplia i va molt més enllà del període en el qual té vigència la llei. Les anàlisis de Cendán Pazos (1986), Núñez i Campos (2005), Sotomayor (2010), Valriu (2010) i Lluch (2013) així ho mostren. Destaquem l'anàlisi de Bassa (1994) que revisa exhaustivament la influència d'aquestes lleis en els llibres publicats en català.

■ 4 La literatura com a propaganda institucional

Cerrillo i Miaja (2013: 32) descriuen com el cop d'estat del 1936 va abocar molts escriptors republicans a escriure textos compromesos en resposta als encàrrecs que el govern els feia per establir una comunicació directa amb el poble. A continuació, analitzem l'exemple del Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya (1937–1938) per il·lustrar com va condicionar la creació, l'edició i la difusió de llibres escrits en català i adreçats als infants en un període difícil. L'anàlisi d'*El més petit de tots* (Anglada, 1937) vol completar el buit d'investigacions des d'aquesta perspectiva i aportar

dades sobre la importància d'un organisme com el Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya que, malgrat la seva curta vida, va aconseguir concretar múltiples iniciatives; entre elles, l'encàrrec d'uns llibres adreçats al públic infantil.

Castellanos (2011: 100) presenta el Comissariat de Propaganda com un element importantíssim en la política cultural de la Generalitat, sobretot per la direcció de Jaume Miravittles i Navarra qui coneixia a la perfecció «les tècniques de l'*agit-prop* i, dins d'elles, la utilització, al servei de la causa republicana, dels nous mitjans d'influència social i propaganda: fotografia, ràdio, cinema, premsa, exposició i, òbviament, revistes i llibres».

La investigació de Castillo (2000: 23) presenta Lola Anglada (1896–1984) com la primera dibuixant professional de Catalunya i tal vegada la més important per la lucidesa i creativitat amb il·lustracions com les que acompanyaven la traducció d'*Alicia en terra de meravelles* (1927) de Josep Carner i que formen part de l'imaginari col·lectiu català. El camp de treball el va ampliar a l'escriptura per als infants amb obres com *En Peret* (Barcelona: Impremta Altés, 1928), *Margarida* (Barcelona: Impremta Altés, 1929) o *Narcís* (Barcelona: Políglota, 1930); i a la creació de projectes com la revista *La Nuri* (1925). Però, a més, Lola Anglada va tenir un fort compromís social i nacional i es va comprometre «fermament amb el seu país real, Catalunya, i va veure la necessitat de la construcció de la pàtria moderna i nacional i s'hi solidaritzà a través de diverses accions» (Castillo, 2000: 77). Justament, una d'aquestes accions va ser la seva obra més coneguda *El més petit de tots*, que Rovira defineix com un

producte de la guerra amb el qual crea un personatge simbòlic, el noieta antifeixista, que es distingeix pel seu civisme i el seu amor a Catalunya, entorn del qual l'autora recrea d'una manera molt viva –encara que, com sempre, idealitzada– fets i escenes de la rera-guarda a Catalunya, i acaba evocant la victòria esperada que no arribà. (Rovira, 1988: 454)

Valriu (1994: 94) la presenta com una lectura que va «encoratjar la gent perquè col·laborara en la causa republicana. [...] La figura del més petit de tots és va convertir en mascota del bàndol republicà». I Castillo (2000: 140–141) destaca com «en aquell llibre Lola hi esmerça l'esforç per refer l'ideal, la convivència, l'esperit de lluita i de germanor, per difondre'l als infants».

El més petit de tots va ser un encàrrec, en plena Guerra Civil, del Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya, creat el 5 octubre 1936 per «[t]reballar per l'elevació cultural i la difusió, arreu del món, del

coneixement del poble català i aspirava a promoure activitats de propaganda a l'àmbit de l'expressió escrita, gràfica, artística i esportiva» (Generalitat de Catalunya, 2006: 5). El llibre formava part d'una col·lecció destinada als petits que «amb un tacte exquisit, contribuïa a adaptar la literatura infantil a l'hora històrica sense deixar de banda, naturalment, els objectius fundacionals de l'organisme oficial» (Generalitat de Catalunya, 2006: 15).

Justament, l'obra més popular de les set que es van publicar va ser *El més petit de tots*. Foguet i Boreu (Generalitat de Catalunya, 2006: 16–18) situa la gènesi el 1936 quan l'escultor Miquel Paredes es va presentar al despatx de Miravittles, el director del Comissariat, per regalar-li una estatueta que representava un nen vestit amb una granota, barretina, una senyera a la mà dreta i el puny de la mà esquerra en alt. Per a l'escultor era el símbol i l'emblema de la lluita antifeixista. Miravittles va entendre que aquest nen podria ser la mascota de la revolució i van decidir batejar-lo amb el nom «El més petit de tots» en record de la cançó popular catalana «Els tres tambors». D'aquesta manera, el que va nèixer com una petita estàtua, es va convertir en un camp de propaganda amb accions diversificades: un llibre encarregat a Lola Anglada que comptaria amb traduccions al francès i l'anglès, un disc cantat per Emili Vendrell amb la lletra de Pere Quart basada en el tema musical d'«Els tres tambors», una pel·lícula de dibuixos animats produïda per Laya Films i l'escultura que es va vendre per quioscos i es va enviar com a regal institucional a personalitats internacionals rellevants, del món de la política i la cultura.

La proposta d'Anglada iniciava la col·lecció del Comissariat per a joves lectors amb la finalitat d'instruir en els valors morals i cívics, de mostrar-los els desastres de la guerra i d'apostar per la pau. Es va presentar a la Fira del Llibre de 1937 i, com escrivia Rafael Tasis al diari *La Publicitat* (26-VI-1937), va ser un dels grans èxits de la Fira per «l'excel·lent presentació, la selecció del text i dels dibuixos» (Campillo, 1994: 144). Com la resta de la col·lecció, la coberta³ d'*El més petit de tots* porta una il·lustració del protagonista, el títol, el nom de l'autora, el de l'entitat editora (Edició del Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya), l'emblema de la Generalitat i l'any de edició.

Està dividit en onze capítols, el primer presenta el personatge i els següents narren episodis independents enllaçats pel cicle de les estacions. Cada capítol funciona com una unitat temàtica protagonitzada per El més petit de tots i narra una sèrie de situacions conflictives en què aquest parti-

---

3 Anàlitzem el llibre a partir de l'edició facsímil de la Generalitat de Catalunya (2006).

cipa i actua com a consciència col·lectiva dels nous temps: remarca els valors que cal preservar, retreu conductes poc apropiades o contribueix a solucionar conflictes; en definitiva, funciona com un transmissor dels ideals que el Comissariat vol defensar en la nova societat catalana que serà més justa i cívica, erigida sobre els ideals republicans d'igualtat i llibertat, de respecte a la natura i al patrimoni. L'últim capítol, que de manera simbòlica transcorre a la primavera, és el de l'arribada de la pau, rebuda pel poble amb rams d'olivera.

Concretament, els valors que s'hi ressalten són els següents: el protagonista proposa la solidaritat com a virtut principal i l'exemplifica en el capítol «La sembra meravellosa» amb el pagès que deixa el camp per lluitar «per la llibertat» (16), i com a recompensa per l'acció solidària el camperol té una «sembra meravellosa».

Respecte a la natura i els animals, en «Els coloms de la ciutat» s'ensenya que cal preocupar-se de tots els éssers de la natura, exemplificats en els coloms però a més cal educar els fills i donar-los exemple perquè també ho facin. El mateix valor apareix en «Pels nostres carrers» quan El més petit parla als milicians sobre la importància dels animals i aprofita per dir-los: «Aquesta educació jo proposo al meu poble: el respecte als inferiors, que és la cultura que adoptin els grans pobles...» (45).

El respecte al patrimoni apareix en «Els abrandats inconscients» que elogia la bellesa de les pintures i les escultures que per l'acció de la guerra han estat destruïdes i aconsella que «els pobles que estimen en tots moments les obres mestres dels seus grans homes. Aquest poble ha sentit la follia revolucionària d'un moment i ha aterrat els millor monuments arquitectònics, ha convertit en cendra belles pintures, ha destruït preciosos mobles (...) aquest seu poble no persistirà en la follia porfíridiosa de destrucció que, apartada de l'acte revolucionari, seria un retrocés per a la nova vida que fen néixer» (54-55).

L'amor a la revolució és un valor constant al llibre però sobretot a «Els frenètics de la velocitat» es presenta com a crítica a les persones que han utilitzat el canvi per enriquir-se, l'exemple del mal comportament de l'automobilista és una representació dels «nous senyorets que llueixen el seu minso talent i el seu poc amor a la revolució veritable» (27). Des d'una altra perspectiva, «Els eterns descontents» crítica algunes persones que sempre estan descontentes en qualsevol situació i que només saben jugar a les cartes al bar i parlar malament del govern i de la revolució. El consell que dóna és que «Perquè la Revolució no us obliga pas a humiliar-vos com un esclau, però tampoc no us permet d'encastellar-vos com un feudal del

temps de l'esclavatge, aquella època malastruga que hem anul·lat» (71). Com a exemple positiu l'alegria que mostren «Els pobles que cantin», justament és la cara positiva de l'amor a la revolució, una lloança als pobles com «el meu poble» o «la meva gent», són els que ofereixen cançons a «l'amada pàtria, per a fer-ne un poble gran».

El diàleg i la pau es representa a «Una tarda al port» a partir d'una escena de la vida quotidiana com la discussió que inicien unes dones perquè la tanda s'ha alterat i s'aprofita el petit conflicte per aconsellar sobre la conducta que cal seguir: «Bones dones la lluita al front, la pau a la rereguarda. Jo us aconsello molta prudència en aquests moments de dura prova per a tot bon ciutadà, si és que volem guanyar la revolució i la guerra» (51).

El llibre finalitza amb el capítol «Si n'eren tres tambors» que situa l'acció en un escenari on la pau arriba després de la guerra i tot es transforma. Aquest escenari el presenta amb pau, llibertat i justícia, amb una humanitat més generosa i agermanada. En aquest context, el protagonista, que des de l'inici era «fillet de la Revolució», es transforma al final en un «emblema dels caiguts en les lluites per la llibertat dels pobles» de tots.

Argumentalment, els capítols són independents i la connexió s'estableix amb la repetició dels personatges i sobretot amb la intencionalitat pragmàtica que s'hi proposa lligada a l'estructura narrativa. Els fets s'organitzen segons una estructura ternària: 1) descripció d'una conducta antirevolucionària, 2) intervenció del més petit de tots i 3) el discurs del protagonista o del narrador explicant la conducta que cal seguir.

Els personatges representen tres tipus d'actants construïts a partir d'una idea que narrativament funciona com una representació ideològica: el protagonista titula el llibre i es presenta en el primer capítol, té la funció ideològica de marcar la conducta del poble, com una mena de consciència divina o revolucionària. El nom propi «El més petit de tots» alterna també amb «El bordegàs» i des de l'inici, el narrador el presenta a través d'una descripció física i psicològica: «Sabeu qui és, aquest noi? Aquest noi tan petit com bonic, intel·ligent i espavilat? És un bordegàs de cabells rinxolats i ulls molt negres; la seva mirada és serena i penetrant. [...] Aquest bordegàs d'aspecte franc, bordegàs de la riulla als ulls i el somriure als llavis» (5) i en acabar-lo a través de la representació ideològica que se li assigna: «el fill de la Revolució. Ha nascut com una guspira de la fornall on els nostres homes, tenaços i abnegats, forgen la gran obra humana i regeneradora de l'alliberació del nostre poble» (7).

En resum, és el fill de la revolució, l'antifeixista que es converteix en el símbol de les noves generacions i, al llarg de la narració, se li atribueixen

característiques pròpies dels herois de llegendes i de la tradició bíblica: «I d'on vénis? —El bon atzar em porta. —De qui ets fill? —Sóc teu si em vols; i sóc de tots aquells que són bons i auguren així mateix un temps millor per al proïsm» (16); té atributs màgics que el transformen en una mena de ser irreal amb el do de la ubiqüitat: «No sabem si “El més petit de tots” està dotat d’unes ales d’ocellet o bé si les seves cames són tan lleugeres com les potetes d’una daina, perquè tan aviat el trobem a mar com a muntanya, com als pobles de Catalunya, com a les seves ciutats» (9); pot fer miracles com en «La sembra meravellosa» o quan el narrador afirma que «posseeix una mena de poder màgic pel qual li és permès d’heure al moment tot el que desitja» (22). El llibre finalitza amb una descripció que el presenta com a símbol de les noves generacions que en el futur «[h]auran de mantenir el foc sagrat alimentador de noves gestes» (80).

El segon actant és el destinatari de les seves accions, el poble, un personatge col·lectiu que es descriu amb característiques idíl·liques:

aquest poble conscient que els dies de lleure empra la joia de les bones habituds; famílies que passen la jornada al camp i tornen a ciutat complagudes d’elles mateixes. Poble educat que ha bandejat sempre espectacles degradants de vi i escàndol, poble de grans qualitats. Poble aristòcrata que empra la veritable senyoria, l’aristocràcia del bon sentit, del bon parlar; l’aristocràcia de la grandesa d’ànima, de les generositats; l’aristocràcia de l’educació, del tracte... (12).

En algun moment de la narració, el col·lectiu es particularitza en personatges que encarnen diferents models de conducta. Amb tot, són pocs els atributs que els individualitzen, manquen de nom propi i, a la manera de la tradició oral, s’identifiquen pel gènere, l’edat o la professió. Bàsicament, funcionen com representacions simbòliques de la idea de perfecció que ha de reunir un poble revolucionari. L’actant opositor segueix el mateix patró narratiu i són els personatges que representen els mals revolucionaris, és a dir, els vicis de la classe popular que cal combatre.

L’espai en què es desenvolupen els fets és Barcelona amb cites referencials concretes a llocs de la ciutat: les Rambles, Pla de la Boqueria, carrer Fivaller o plaça de Catalunya, identificada tant pel narrador com pel protagonista com «la nostra ciutat». El narrador es dirigeix en el text a un narratori extradiagètic, que és un enllaç amb el lector real, narra els fets i introdueix les veus dels personatges a través del discurs directe. Però, sobretot en els moments finals de la història, el narrador utilitza la funció extranarrativa ideològica per, a través de la digressió reflexiva, dirigir-se al «poble» per reforçar el missatge del protagonista.

En definitiva, tot el relat proposa a l'infant una doble lectura: en el nivell superficial, la narració dels fets protagonitzats per un semiheroi on intervé el poble; en el nivell profund, una clara intencionalitat pragmàtica educativa i moralitzant emanada dels principis ideològics del Comissariat, que encarrega l'obra. El discurs del narrador explicita les claus d'aquesta doble lectura ja que s'identifica amb la veu de la institució política que apareix en els paratextos i proposa al personatge protagonista com una mena d'*alter ego* del poble, representant les seves millors qualitats. Aquesta funció educativa també està present en altres aspectes del relat com el de la coeducació, ja que la República propiciava la igualtat de gèneres com a part del seu programa educatiu, i el narrador de l'obra d'Anglada utilitza un llenguatge no excloent amb la dona en expressions com ara «ha invitat totes les noietes i tots els xavalets de Barcelona» (5) o «elles i ells baixen animats» (9).

Castellanos (2011: 99) afirma que «L'aixecament feixista del 1936 i la revolució que el segueix, situa el món cultural davant d'un debat sobre el sentit i la funció de la cultura i de la literatura en la nova situació, bèl·lica o revolucionària». Tot i que estudis com el de Teresa Rovira (1988) afirmen que *El més petit de tots* es distingeix pel civisme, l'amor a Catalunya i recrea d'una manera idealitzada fets i escenes de la rereguarda, l'anàlisi mostra com és una resposta al debat, que comenta Castellanos, sobre el sentit i la funció de la literatura en la nova situació bèl·lica i revolucionària.

L'estudi del text i del context evidencia com un llibre de creació dirigit als nens es transforma en una proposta clara de propaganda ideològica dissenyada des de la prescripció d'un legislador que, a més de transmetre els valors de la institució, proposa un món possible idealitzat amb la finalitat d'infondre optimisme, però sobretot, proposa uns valors, una forma d'actuar, de ser i de viure marcada per les institucions. Les paraules de Lola Anglada en una conversa amb Enric Canals publicada el 1979 per *L'Avenç* (Castillo, 2000: 77) ho confirmen: «Fèiem molta propaganda, molta pàtria, molt patriotisme».

■ 5 La literatura com a eina educativa

Sánchez-Redondo (2004: 52) afirma que no han estat només els règims totalitaris els que han funcionat com a prescriptors, «siempre, todos los regímenes políticos han ejercido dicho control, argumentando motivos pedagógicos, económicos, ideológicos o de otro tipo». En efecte, a més de la legislació o la institució, la prescripció dels mediadors educatius tradicionalment ha funcionat sota la forma de consell o de recomanació. El tipus

de documents més habituals són les llistes de lectures, les bases de premis literaris, els articles a la premsa, els textos educatius, etc. Les investigacions ja citades parlen dels pares, docents i bibliotecaris com els principals actors que exerceixen de mediadors educatius que principalment aconsellen, pensen o dissenyen la literatura infantil.

Per conèixer com han funcionat en la literatura catalana, centrarem l'anàlisi en els mediadors més pròxims al lector, els docents i els pares, amb l'estudi dels documents que aconsellaven sobre les lectures adients per a les primeres escoles que van educar en català i l'anàlisi dels llibres editats en els inicis de La Galera (1962–1968) per comparar-ne les dades resultants. Així, focalitzem l'anàlisi en el microcircuit educatiu i lector que va funcionar a Barcelona durant la dècada dels seixanta al voltant de les primeres escoles privades que educaven en català i de l'editorial La Galera per comprovar la influència del prescriptor educatiu.

En els inicis dels anys seixanta, les primeres esquerdes de la legislació van permetre posar en marxa els primers col·legis privats que introdueixen l'estudi del català a Catalunya i una incipient edició infantil. L'editorial La Galera va ser la primera a publicar exclusivament llibres infantils en català sota la direcció d'Andreu Dòria. Les dades que aporten els epítextos editorials (La Galera, 1988) en descriuen l'origen:

[En 1963] a les reunions de pares que tenien lloc a l'escola Talitha, on anaven les filles de l'Andreu Dòria, una escola pionera, en aquells temps, de l'educació de la llibertat, on es respectava la personalitat de l'alumne i es fomentava tot tipus d'activitat formativa, més d'una vegada sorgia el tema de les lectures dels infants i es constata el gran buit existent en la literatura infantil en general i, sobretot, no cal dir-ho, en la literatura infantil en català. Diferents converses il·lustratives i encoratjadores amb la Marta Mata, que orientava i tenia cura de la biblioteca de l'escola, culminaren en la decisió d'emprendre l'edició d'uns llibres que combinessin la innegable finalitat lúdica amb uns continguts, estil i presentació que recollissin les orientacions que aconsellava la pedagogia moderna. I ens vam proposar de dur-ho a terme precisament amb gent del país, a fi que els llibres, a més de la llengua, reflectissin també, de manera espontània i natural, el tarannà, la vida, els costums i els paisatges més propers al nen: els de la seva pròpia terra.

El document és força important perquè aporta dades sobre com imaginaven els mediadors els llibres que publicaria La Galera: 1) una finalitat lúdica, 2) uns continguts, estil i presentació d'acord amb la pedagogia moderna i 3) escrits per catalans, en català i reflectint l'ésser català. Alhora informa sobre quins van ser els actors i per què es transformaren en mediadors: Andreu Dòria, editor i pare de l'Escola Talitha; Àngels Ollé, autora dels primers textos de l'editorial i mestra de la mateixa escola, com Fina Rifà,

que a més era il·lustradora; Marta Mata, col·laboradora a la biblioteca, directora de la Institució Rosa Sensat, directora de les primeres col·leccions de l'editorial i membre del consell de redacció de *Cavall Fort*. És a dir, els autors, editors i directors de col·lecció dels primers de la Galera; els bibliotecaris, mestres o pares de l'Escola Talitha; els creadors de la revista *Cavall Fort* i els membres de la institució pedagògica Rosa Sensat (La Galera, 1988).

Resumint, els actors que van funcionar com a prescriptors educatius en la literatura catalana per a infants van ser els pares, una bibliotecària, una pedagoga, una mestra dels moviments de renovació pedagògica que compartien una ideologia i una idea de lector: un escolar català i «del país». Així doncs, van crear un grup cohesionat per les relacions professionals i personals i pels valors ideològics de l'escola activa i catalanista dels anys 60. Les accions d'aquests prescriptors educatius van tenir com a conseqüència més visible el naixement d'una editorial que ràpidament va transformar-se en el germen del circuit lector infantil en català i a Catalunya.

Els prescriptors van ser prolífics en la publicació de documents que parlaven sobre la lectura; a continuació, analitzarem els més importants. En primer lloc, les llistes de llibres recomanats iniciades pels mestres de les escoles Talitha i Costa Llobera el 1958, possiblement les recomanacions que més repercussió van tenir, entre altres raons, pel llarg recorregut històric que arriba fins a l'actualitat. Eren dirigides als pares per informar-los de les característiques que havien de tenir els llibres per a cada edat, s'elaboraven en les dates habituals de compra com Nadal, Sant Jordi o l'estiu. El 1964, començaren a publicar-les en forma de llibrets amb el títol *¿Qué libros han de leer los niños?*, i afegiren petites informacions com aquesta (Escuela Activa de Padres, 1964: 4):

Deseando ayudar a los padres, en la tarea de escoger los libros con que suelen obsequiar a sus hijos, y atentos precisamente a este aspecto de honda trascendencia para la educación infantil, presentamos a continuación un detallado estudio orientativo, responsablemente trabajado por algunas escuelas, en el cual hallaremos, aparte de lo que podríamos llamar ideas más o menos teóricas, una selección de los libros que, a lo largo de un período de experimentación, han ofrecido serias garantías de indudable valor educativo.

El document entén la lectura com una activitat que contribueix a la formació del nen (Escuela Activa de Padres, 1964: 6):

Hemos visto que la formación literaria comienza con el aprendizaje de las primeras letras y la lectura de los primeros cuentos y por ello pretendemos orientarla desde un principio, convencidos de que:

1. El niño que lee, penetra las cosas por caminos que otros hombres trazaron mediante la palabra escrita. Esta permite la asimilación por la lectura, el gozo de cuantas relecturas se deseen y una nueva contemplación –más rica, más profunda– de la realidad.
2. Leyendo, el niño ejercita aquellas facultades –comprensión, imaginación, memoria, sensibilidad, relación lógica, etc.– que le servirán no sólo para profundizar en la lectura, sino también en la propia vida.
3. El campo limitado de la vida del niño se amplía considerablemente con el conocimiento humano de personas, problemas y ambientes que quizás nunca llegue a ofrecerle la vida real, y además la lectura le prepara para afrontar mejor los que la vida le ofrezca.

El criteri preferent de selecció és el de «valors educatius» (Escola Activa de Pares, 1964: 12) i la qualitat literària.

El segon document va ser un article publicat a la revista cultural *Serra d'Or* el 1963 per Joan Triadú, crític literari, pedagog i fundador i director de l'escola Thau. El títol elegit: «Una Generació sense llibres, una literatura sense futur» referia la conferència que va impartir Carles Riba el 1925 «Una Generació sense novel·la» i que Triadú (1962: 34) recorda amb aquestes paraules: «Si dos poetes van parlar un dia, amb raó, d'una generació sense novel·la, avui hi ha una joventut que testimonia de no haver tingut llibres durant els anys més aprofitables per a adquirir uns hàbits de lectura». En l'article, l'autor adverteix que la manca de lectures infantils dificulta l'aprenentatge literari: «Avui, durant aquestes dècades, de cada cent possibles lectors en perdem noranta-nou». Triadú acaba amb una petició als editors perquè publiquin més llibres que aconsegueixin crear lectors en català.

El tercer document que analitze és la conferència que Artur Martorell (1987) va pronunciar per a la inauguració de la *I Semana del Libro Infantil y Juvenil* celebrada el mes de juny de 1969 i on va traçar la ruta ideològica que ha servit de guia en la consolidació del circuit de la literatura català infantil. En aquest document, Martorell destaca l'augment de la producció i de les vendes del llibre infantil a Europa i les noves formes i temes; n'assenyala la importància i les característiques que han de tenir: dignitat, bellesa, puresa de concepció i d'estil. Acaba alertant sobre la necessitat d'escollir el llibre adequat per a cada edat i de diferenciar-ne entre el d'esbarjo i l'escolar. Per tant, les constants que trobem en el discurs tenen a veure amb la reivindicació de la qualitat estètica tant del llenguatge com dels temes i il·lustracions que s'aconsellen per aquest tipus de llibre (Martorell, 1987: 7):

El valor educatiu de la lectura en ella mateixa, com a coneixement instrumental indispensable per al desenvolupament de les facultats del llenguatge i de judici del nen i per tal d'obrir la seva ment al coneixement i a l'amor del món que el volta en tots els seus

aspectes –formal, humà i fenomenològic; i, d'una altra part, el valor importantíssim del llibre, també en ell mateix, com a mitjà objectiu d'una alta influència educativa en la formació del caràcter, del llenguatge, de l'esperit cívic, de l'ètica personal, del gust estètic i de l'espiritualitat; aspectes, tots ells, en els quals la qualitat del llibre i les seves característiques de fons i de forma influeixen poderosament i poden exercir i en realitat exerceixen un paper de gran importància. Paper que pot resultar positiu o negatiu, beneficiós o nefast, segons quines siguin aquestes característiques.

A continuació, analitzem els llibres publicats per La Galera per detectar si es fan ressò del programa ideològic que aquests documents van proposar. Per a l'anàlisi, hem triat els primers nou títols⁴ de la col·lecció Els Grumets de la Galera, que anava destinada a un públic de 10 a 14 anys amb relats de temes diferents però «que procurin destacar aspectes positius i constructius de la convivència». L'editorial els descriu com «una autèntica suplència del llibre escolar en català perquè s'hi inclouen vocabularis il·lustrats, qüestionaris, suggeriments d'activitats diverses, senzills experiments, manualitats» (La Galera, 1988). Hem analitzat el tema, l'argument, l'estructura narrativa, els personatges i els escenaris i la ideologia que s'hi proposa amb la finalitat de detectar les petjades de les propostes que els prescriptors anunciaven en els documents anteriors. Així doncs, els principals resultats de l'anàlisi són:

- 1) Els llibres contenen dedicatòries signades pels autors i dirigides a un nen, però en qualitat de fill o d'escolar.
- 2) La temàtica recurrent és la novel·la històrica que ficcionalitza fragments de la història de Catalunya, ja que els mediadors trobaren en relats de ficció com VPL i LCT la forma de transmetre els aprenentatges prohibits en el currículum oficial.
- 3) L'estructura narrativa és ternària i acaba amb la resolució del conflicte. Les accions es realitzen amb «alegria» i «sense discussions violentes», les decisions es prenen en assemblea i de manera democràtica. Per exemple, en el cas de URC la mestra diu als alumnes: «Donar importància al poble és cosa de tots: grans i petits» (42) o «Si tothom ens hi ajuda, sí que es podrà fer, homes i dones, a més de nosaltres, perquè el

---

4 *El zoo d'en Pitus*, de Sebastià Sorribas 1966 [EZP]; *El berenar de sega*, de Maria Guash 1966 [EBS]; *Les presoneres de Tabriz*, de Maria Novell 1967 [LPT] i *Un rètol per a Curtó*, d'Àngels Garriga 1967 [URC]; *La colla dels deu*, de Joaquim Carbó 1969 [LCD]; *Festival al barri d'en Pitus*, de Sebastià Sorribas 1969 [FBP]; *Viatge al país dels lavets*, de Sebastià Sorribas 1969 [VPL]; *Didac, Berta i la màquina de lligar boira*, d'Emili Teixidor 1969 [DB] i *Ronelló*, de Josep Vallverdú 1969 [R].

- poble és de tots» (63); en EZP el grup de nens s'organitza en comissions de treball per resoldre el problema.
- 4) La veu del narrador o dels personatges adults transmet els missatges educatius o ideològics, per exemple, sobre la realitat lingüística d'alguns països: «neixen nous països de la cendra de les colònies africanes o asiàtiques. Són nacions joves que ho han d'aprendre pràcticament tot, la llengua també, perquè, no cal dir-ho, rebutgen l'anglès, el francès o el portuguès dels antics colonitzadors» (EZP, 95); els valors educatius: «Per molta feina que tinguessin, res del món no els havia privats de fer el canvi de llibres el dissabte al matí. No ho haurien volgut els llegidors li ho haurien permès els bibliotecaris» (URC, 28); els valors humans: «Eren, només, un grup d'amics que jugaven per divertir-se i per fer exercici, no per presumir... Pensaven que hauria estat una falta de companyonia voler figurar més que un altre» (LCD, 28), «Van resoldre que havien guanyat tots, encara que en Nolàs no va estar gaire conforme; però aviat l'alegria va fer-li oblidar la petita ferida de l'amor propi» (URC, 140), «La seva amistat amb el Pere es mantingué tota la vida» (LPT, 117), «L'home ha de voler ser cada dia millor que el dia abans...» (VPL, 125).
  - 5) La intervenció dels personatges femenins en la trama narrativa es fa de manera explícita i argumentada a través de la veu del narrador. El cas més clar és el d'Àngels Garriga, educadora dels anys de la República i pont amb la generació de mestres dels seixanta.
  - 6) Els espais reflecteixen els valors a través de la descripció o la il·lustració com l'espai d'URC, una aula característica de l'escola activa:

Perquè a l'escola de Curtó, hi havia moltes feines, en començar el dia. Ara us en direm algunes: Treure la pols de taules i cadires. Estendre les estoretes al racó dels menuts, que s'hi poguessin asseure al damunt. Anotar les temperatures que marcava el termòmetre, mesurar l'aigua recollida al pluviòmetre (cas que hagués plogut) i mirar, amb una canya i una serpentina enganxada al cim d'on venia el vent. (URC, 22)

Així doncs, la primera literatura infantil publicada per l'editorial La Galera respon al model ideològic dels mediadors (pares, mestres i bibliotecaris transformats en editors, autors i il·lustradors) que demanen, dissenyen, creen, editen i recomanen una literatura que donés a conèixer la història del país, els costums i les tradicions que encara no podien ser matèria d'estudi a l'escola, amb una ideologia i uns valors basats en la solidaritat, la coeducació, la democràcia i els bons sentiments.

■ 6 Conclusions

L'anàlisi del context que els prescriptors legislatius van crear, dels documents que els educadors van elaborar i de la literatura infantil que els autors van escriure ha mostrat de quina manera la prescripció influeix en la manera d'entendre i de «fer» un tipus de literatura. Lleis, recomanacions o estudis dissenyen un relat que des de l'entreteniment, des de l'escola o la societat, té la finalitat d'instruir i sobretot de transmetre una ideologia, és a dir, una manera d'entendre el món i el lloc que el lector ocuparà quan sigui adult.

En un moment històric concret, com és 1937 a la Barcelona republicana, l'absència d'unes lleis específiques que legislessin sobre com havien de ser els llibres per a infants i joves no va impedir que la influència d'un organisme com el Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya fos similar a la que tradicionalment ha exercit la normativa. L'anàlisi d'*El més petit de tots* i del seu context polític evidencia com un llibre de literatura infantil s'ha transformat en una proposta ideològica pensada pel prescriptor legislatiu per transmetre un ideari basat en els valors que cal preservar o en les conductes exigides a un bon revolucionari. A més, en el món possible que dissenya el relat, la vida a la rereguarda s'idealitza igual que el comportament del revolucionari, s'enalteix la figura del poble amb unes característiques místiques i es presenta la ciutat de Barcelona des d'una realitat millorada. El personatge principal, *El més petit de tots*, encarna la consciència col·lectiva, el model ideal del bon revolucionari que comparteix moltes característiques amb altres herois de la tradició oral o cultural. En definitiva, proposa uns valors, una forma d'actuar, de ser i de viure marcada, no per unes lleis, però sí per una institució governamental.

A la dècada dels seixanta es forja el germen del que serà el circuit lector infantil en català. Hem analitzat el context i els actors que van pensar i dissenyar les col·leccions per a la primera editorial que publicava exclusivament aquest tipus de llibre, que els van escriure i il·lustrar, que els van editar, comprar i recomanar. Les dades descriuen un grup de professionals que comparteixen uns atributs que els cohesionen i els transformen en un prescriptor educatiu. Són pares, mestres, escriptors o editors que comparteixen una ideologia determinada per la condició nacionalista, una creença en l'educació en català, de qualitat, activa, de caràcter coeducatiu i democràtic. Resulta sorprenent la poca documentació que hi ha sobre el lector, és a dir, els documents analitzats parlen dels adults i de com imaginem i volen els llibres que llegiran els fills o els alumnes, però no hem trobat

referències o estudis que ens informin sobre com eren o que els donin la veu per saber què volien llegir o quins llibres els agradaven.

Finalment, de nou, l'anàlisi dels tres documents més importants escrits pels prescriptors educatius i dels llibres catalans per a infants d'aquest període ens ha mostrat les coincidències: el llibre somiat pel prescriptor, els valors, la ideologia i les característiques que havia de tenir es tradueix en la col·lecció *Els Grumets de la Galera* que respon fidelment als anhels i desitjos de pares i educadors.

Els exemples analitzats mostren dos tipus de prescripció. El primer rau en el mediador institucional o governamental i es tradueix en la legislació que dóna directrius, o directament prohibeix, la lectura que cal consumir o en la proposta d'accions concretes sobre la creació i la transmissió de llibres. El segon és un mediador professional o de l'àmbit familiar que aconsella, recomana o proposa a través de documents com estudis, llistes de llibres, ressenyes crítiques o directament, com en el cas del mediador familiar, amb la compra de llibres concrets.

Els actors que prescriuen varien a partir de dos paràmetres: l'època històrica i el marc polític en què es produeixen els textos. En els períodes revisats són el tutor, l'església, l'estat, la família o l'escola els agents socials responsables de les lleis, les censures i les recomanacions sobre la creació, l'edició o la proposta de lectura. Els documents dels prescriptors (lleis, lectures, recomanacions, conferències, articles de premsa, etc.) generen principalment criteris temàtics, lingüístics o ideològics per a la creació de línies editorials; llistes de llibres recomanats segons l'edat o la qualitat, criteris de selecció de lectures, pautes per a premis literaris, etc.

En conclusió, els prescriptors de la lectura, en la línia del pensament predominant (Perrot, 2003: 151), no prenen l'infant en la seva singularitat, sinó com a ciutadà de la nació imaginada o com a fill que ha de continuar la família desitjada. Per tant, la literatura infantil, com la resta d'accions que modelen aquest miratge de futur que és l'infant, ha de seguir unes línies de creació i edició a partir de criteris didàctics, psicològics o ideològics que propiciaran el tipus de lectura adequat.

Cada societat pensa com vol el ciutadà del seu futur i el concreta en les lectures que dissenya per als seus nens; així, aquest sistema literari no concep el nen com a lector sinó com a destinatari d'una ideologia o d'uns valors. Com dèiem al principi, l'anàlisi mostra la importància d'un actor particular de la literatura infantil: el prescriptor, que relega el lector, fins al punt de no saber qui és, què opina o què li agrada. ■

■ Bibliografia

- Anglada i Sarriera, Lola (2006 [1937]): *El més petit de tots*, Barcelona: Generalitat de Catalunya.
- Bassa, Ramon (1994): *Literatura infantil catalana i educació (1939–1985)*, Palma de Mallorca: Editorial Moll.
- (1995): *Literatura infantil, missatge educatiu i intervenció socio-educativa*, Palma de Mallorca: Universitat de les Illes Balears.
- Campillo, Maria (1994): *Escriptors catalans i compromís antifeixista (1936–1939)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Carbó, Joaquim (1969): *La colla dels deu*, Barcelona: La Galera.
- Castellanos, Jordi (2011): «La Generalitat de Catalunya (1931–1939) i la política cultural», in: Ferrer i Mallol, M. Teresa (ed.): *La Generalitat de Catalunya a través dels segles*, Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 93–105.
- Castillo, Montserrat (2000): *Lola Anglada o la creació del paradís*, Barcelona: Meteora.
- Cendán Pazos, Fernando (1986): *Medio siglo de libros infantiles y juveniles en España (1935–1985)*, Salamanca: Fundación Sánchez Ruipérez.
- Cerrillo, Pedro (2007): *Literatura infantil y juvenil y educación literaria*, Barcelona: Octaedro.
- / Miaja, María Teresa (2013): *La literatura infantil y juvenil española en el exilio mexicano*, Cuenca: Universidad de Castilla-La Mancha.
- Colomer, Teresa (1998): *La formació del lector literari*, Barcelona: Barcanova.
- Escarpit, Robert (1958): *Sociologie de la littérature*, Paris: Presses Universitaires de France.
- Escuela Activa de Padres (1964): *¿Qué libros han de leer los niños?*, Barcelona: Rosa Sensat.
- Ewers, Hans-Heino (2009): *Fundamental concepts of children's literature research*, New York: Routledge.
- Gallofré i Virgili, Maria Josepa (1991): *L'edició catalana i la censura franquista (1938–1951)*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Garriga, Àngels (1967): *Un rètol per a Curtó*, Barcelona: La Galera.
- Generalitat de Catalunya (2006): *7. Llibres infantils editat pel comissariat de propaganda de la Generalitat de Catalunya. 1937–1938*, Barcelona: Generalitat de Catalunya.

- Genette, Gérard (1982): *Palimpsestes. La littérature au second degré*, Paris: Éditions du Seuil.
- Guash, Maria (1966): *El berenar de sega*, Barcelona: La Galera.
- La Galera (1988): *25è aniversari 1963–1988*, Barcelona: La Galera.
- Lluch, Gemma (2003): *Análisis de narrativas infantiles y juveniles*, Cuenca: Publicaciones de la Universidad de Castilla-La Mancha.
- (2013): *La lectura en català per a infants i adolescents*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Martorell, Artur (1987): «El llibre infantil», *Faristol* 5, 6–21.
- Novell, Maria (1967): *Les presoneres de Tabriz*, Barcelona: La Galera.
- Núñez, Gabriel / Campos, Mar (2005): *Cómo nos enseñaron a leer*, Madrid: Akal.
- Obiols Suari, Núria (2014): «J. J. Rousseau i la lectura: del Robinson Crusoe a la literatura infantil», *Temps d'Educació* 46, 137–156.
- O'Sullivan, Emer (2010): *Historical Dictionary of Childrens Literature*, Lanham: Scarecrow Press.
- Pérez Vallverdú, Eulàlia (2010): *La literatura infantil i juvenil de Josep Maria Folch i Torres*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Perrot, Michelle (2003): «Figuras y funciones», in: Ariès, Philippe / Duby, Georges (eds.): *Historia de la vida privada 4. De la Revolución a la Primera Guerra Mundial*, Madrid: Santillana, 125–183 (orig. francés: Paris 1987).
- Puelles Benítez, Manuel (1997): «La política del libro escolar en España (1813–1939)», in: Escolano Benito, Agustín (coord.): *Historia ilustrada del libro escolar en España. Del antiguo Régimen a la Segunda República*, Salamanca: FGSR, 47–67.
- Rousseau, Jean-Jacques (1964 [1762]): *Émile, ou De l'éducation*, Paris: Éditions Garnier Frères.
- Rovira, Teresa (1988): «La literatura infantil i juvenil», in: Molas, Joaquim (dir.): *Historia de la literatura catalana*, vol. 11, Barcelona: Ariel, 421–471.
- Sánchez-Redondo, Carlos (2004): *Leer en la escuela durante el franquismo*, Cuenca: Ediciones de la Universidad de Castilla-La Mancha.
- Shavit, Zohar (1986): «The notion of childhood and texts for the child», in: id.: *Poetics of Children's Literature*, Athens et al.: The University of Georgia Press, 3–32.

- Sorribas, Sebastià (1966): *El zoo d'en Pitus*, Barcelona: La Galera.
- (1969): *Festival al barri d'en Pitus*, Barcelona: La Galera.
- (1969): *Viatge al país dels lacets*, Barcelona: La Galera.
- Sotomayor, María Victoria (2010): «Clásicos para niños en la España franquista: una educación patriótica», *Anuario AILIJ* 8, 139–158.
- Taberero Sala, Rosa (2005): *Nuevas y viejas formas de contar*, Zaragoza: Pressas Universitarias de Zaragoza.
- Teixidor, Emili (1969): *Dídac, Berta i la màquina de lligar boira*, Barcelona: La Galera.
- Triadú, Joan (1962): «Una edat sense llibres o una literatura sense futur», *Serra d'Or* 8–9, 34–35.
- Vallverdú, Josep (1969): *Rovelló*, Barcelona: La Galera.
- Valriu i Llinas, Caterina (1994): *Història de la literatura infantil i juvenil catalana*, Barcelona: Editorial Pirene.
- (2010): *Imaginari compartit. Estudis sobre literatura infantil i juvenil*, Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Gemma Lluch, Universitat de València, Departament de Filologia Catalana ERI-Lectura, Avda. Blasco Ibáñez, 32, E-46010 València, <gemma.lluch@uv.es>.

Zusammenfassung: Die Kinderliteratur hat aufgrund äußerer Vorgaben bzw. der Zensur, der sie historisch ausgesetzt war, einen eigenen Lektürekontext geschaffen. Ziel dieses Beitrags ist die Analyse der verantwortlichen Akteure sowie der Maßnahmen, die in Schlüsselperioden der katalanischen Literaturgeschichte in diesem Bereich durchgeführt wurden. Dazu werden folgende Aspekte in Betracht gezogen: a) die gesetzlichen Vorschriften, die die Erstellung, die Edition und die Verbreitung der Kinderbücher von 1936 bis 1977 regelten; b) der Einfluss der Institutionen am Beispiel von *El més petit de tots* (Anglada, 1937) und des Aufstiegs des Comissariat de Propaganda de la Generalitat de Catalunya (1937–1938). Anhand der Dokumente mit Lektürekempfehlungen in den ersten katalanisch ausgerichteten Schulen der 1960er Jahre werden schließlich die Bedeutung der Lehrer und der Eltern sowie die ersten Publikationen des Verlags La Galera untersucht. ■

Summary: Children's literature has created a different reading circuit due to prescription, that is to say, due to the recommendations and censures that have historically determined the readings addressed to children. This article intends to take a close look at the stakeholders responsible for these actions and at the kind of actions carried out during key moments in the history of Catalan literature. Therefore, the legal system ruling creation, editing and diffusion of books for children between 1936 and 1977 will be examined. Next, the impact of the institutions will be carefully explored through the analysis of *El més petit de tots* (Anglada, 1937) and that of the significance of the Propa-

ganda Commissariat of the Generalitat de Catalunya (1937–1938). Finally, the paper delves into the influence teachers and parents had by studying the documents stating which readings were appropriate in the first schools that taught in Catalan as well as the books edited during the early days of La Galera publisher (1962–1968). [Keywords: Catalan children literature, cultural policy, censorship, education, literacy mediator, legislation, Lola Anglada, La Galera, Propaganda Commissariat of the Generalitat de Catalunya]■